

Filsø er et mirakel i naturen

Den tidligere tørlagte sø i Vestjylland blev gendannet i 2012 og er i dag et eldorado for fugle-, dyre- og naturinteresserede.

POUL HUSTED, FILSØ

MORTEN LANGKILDE (FOTO)

VANDGANG. At gå en tur på Filsø Ellipsen er som at gå på vandet og giver mulighed for nærstudier af vandplanter og fisk, hvis man er heldig.

En vandrefalk skaber et sandt hysteri blandt viberne på bredden af Filsø i Vestjylland. Ernst Kruchov Sørensen afsøger søbredden minutløst med kikkert, for »når der er balade, kan der også være en odder eller en havørn indblandet«.

Heldet er ikke med Sørensen i denne omgang, men hans ihærdige kikkertsøgen belønnes dog med en sølvhejre.

»Jeg bor i Nørre Nebel og har sommerhus ved Henne Strand. Lige nu har jeg ferie og er cyklet herud, fordi jeg er fugleinteresseret. I efteråret 2016 så jeg 5.000 bramgæs fouragere herude. Det var fantastisk«, fortæller Ernst Kruchov Sørensen og tilføjer, at han også kom her som dreng, da Filsø var afvandet og tilsået med blandt andet korn og frø:

»Jeg er barnefødt herude, helt præcis i Henne Stationsby. I drengene stod jeg på mejetærskeren i høsttiden. Det var det helt store for os drenge at komme herud især i weekenden, for så fik vi dobbeltbetaling for høstarbejdet. Jeg har fulgt hele forvandlingen fra inddæmmede søbund, til vandet blev lukket ind igen, og var med til indvielsen af den gendannede sø i oktober 2012«.

Rekord i naturødelæggelse

Når Ernst Kruchov Sørensen taler om forvandlingen, så beskriver kultur- og naturformidler Merete Vigen Hansen landskabets genopretning som »miraklet i Filsø«, mens andre kalder forvandlingen for 'det botaniske mirakel'. Efter kun fem somre er Filsø blevet Danmarks mest artsrige sø for vandplanter med hele 62 arter.

Indtil midten af 1800-tallet var Filsø med sine 2.185 hektarer Jyllands største sø, men så begyndte tørlægningen. I 1852 var søen svundet ind til 750 hektarer, og i slutningen af 1940'erne var søen helt udtørret bortset fra det nordøstlige hjørne, Fidsø på 70 hektarer, og et mindre område i den sydlige del kaldet Søvig Sund.

Danmarks Naturfredningsforening beskrev afvandingen som »danmarksrekord i naturødelæggelse«, og i længden var den afvandede jord ikke rentabel. I 2011 overtog Aage V. Jensen Naturfond området, og året efter var Filsø igen en

VADESTEDET. Kirkebyvadvejen forsvinder ud i Mellemsøen. I gamle dage var her et vadested.

realitet på 915 hektarer. Merete Vigen Hansen har deltaget i Filsø-genopretningsprojektet og arrangerer ture i det sydvestjyske landskab på gåben, i cykelsadlen og på fire hjul.

Besøgende må dog kun køre i bil på bestemte strækninger i hendes kerneområde, som er Filsø og landskaberne med klithede og plantager langs kysten fra Blåvand i syd til Ringkøbing Fjord i nord.

Vi mødes med naturformidleren ved udsigtspunktet Kløvbakke nord for Fidsø, hvor vi også mødtes med hende en regnvejrsdag i juni 2012, inden pumpestationer blev lukket, diger fjernet, og afvandingskanaler fyldt op. I dag møder der os et helt andet syn: Et stort vand spejl udgør nu Filsø.

En dæmningsvej tiltænkt cyklister og vandrere deler nu søen i Mellemsø og

Søndersø. Filsø er en del af trækfuglenes 'motorvej' på den jyske vestkyst, og småøer, holme, rørsumpe, våde enge og græsarealer skal skabe føde og miljø for de flyvende.

»Små holme som Povlspold i Mellemsøen er rævesikre, så fuglene kan yngle i fred. Kreaturer græsser helt ude i vandfladen, hvilket er godt både for fugle, insekter og planter. En gang imellem græsser kronvildtet sammen med kvæget«, fortæller Merete Vigen Hansen, inden vi parkerer bilen og går hen til Langoddetårnet, som er et af fire udsigtstårne.

Gå en tur på vandet

Naturen har taget godt imod vandet i Filsø. Den første lørdag i måneden er fugletællerne på plads, og der er registreret 242 fuglearter.

»En gang imellem sidder havørnen på

FAKTA

Filsø

Filsø eller Fiilsø er en tørlagt sø 16 kilometer nordvest for Varde i Vestjylland. Med undtagelse af et område i syd og det nordøstlige hjørne var søen helt afvandet inden genopretningen.

1770. Gamle kort fra 1770 giver det første billede af Filsøs udstrækning på over 3.000 hektarer.

1848. Godsejerne Andreas Tranberg og K.L. Knudsen køber søen og vandmøllen ved Henne Å og begynder den gradvise udtørring af Filsø.

1852. Vandet sænkes med tre meter, og søen svinder ind til 750 hektarer.

1941-50. Tørlægningen fuldendes med støtte i landvindingsloven.

2010. Aage V. Jensen Naturfond køber Filsø af cirka 80 efterkommere efter Andreas Tranberg og K.L. Knudsen. Købsprisen er hemmelig, men anslås at ligge i omegnen af 200 millioner kroner.

2011. Naturfonden overtager Filsø 1. oktober og påbegynder et genopretningsprojekt.

2012. Om sommeren kommer vandet tilbage, og i efteråret når Filsø en størrelse på 915 hektarer.

Litteratur: Kjeld Hansen: 'Det tabte land' (Gad 2008) og 'Folk og fortællinger fra det tabte land. Bind 1: Jylland' (Forlaget Bæredygtighed 2011). Palle Uhd Jepsen: 'Filsø' (Museet for Varde By og Omegn 2012).

Kilder: Den Store Danske Encyklopædi, Dansk Ornitologisk Forening og Aage V. Jensen Naturfond.

en stor sten ude på Povlspold. Allerede den første vinter slog et havørnepar sig ned. Det første forår fik parret én unge på vingerne og det samme året efter. Så flyttede de over på vestsiden af søen og tilbage igen og fik to unger på vingerne. Sidste år gav de to unger dog op – måske på grund af det kolde forår, eller de blev forstyrret», siger Merete Vigen Hansen.

Havørnen præsenterer sig ikke denne dag, men der er masser af andre fugle som rørdrum, traner, fiskehejre, skarv og skestork.

Sidstnævnte ser vi desværre ikke, men den yngler ved Ringkøbing Fjord og på øen Langli i Ho Bugt, og Merete Vigen Hansen så en skestork ved Filsø et par af-tener forinden.

På Kirkebyvadtårnet, som er en ombygget pumpestation, opdager vi en rørhøg, mens Merete Vigen Hansen forgæves spejder efter sandterner, som her i landet »ikke lever af fisk, men af krybdyr og insekter. Den fanger dem på heden, men yngler ude på Gåseholm, hvor den er i sikkerhed«.

14 fiskearter i Filsø

Selv om den hjemlige sandterne ikke spiser fisk, er der allerede 14 arter som aborre, brasen, gedde, skalle, smelt og ål i Filsø. Spisekammeret har også lokket mink, mårhund – som begge bekæmpes – og oddere til. På vej ned ad Kirkebyvad-vejen krydser vi et odderspor, men ser ikke det elegante pattedyr. Vejen forsvinder ud i søen, for i gamle dage var her et vadested.

Hvis man vil se hele Filsø i dens udstrækning, skal man køre ud på Filsø Hede og gå op på Tejnebjerg. En tejne var en oval madkasse af brede træspåner, og Merete Vigen Hansens teori er, at hyrderne sad på klitten og spiste deres medbragte klemmer. Man skal følge Merete Vigen Hansens råd og vende sig om mod vest for også at nyde synet af den 3 kilometer lange hedestrækning.

Historien om tejen skærper appetitten. En af Merete Vigen Hansens ture til Filsø er opkaldt efter fynbomaleren Johannes Larsen. Han gik på jagt og malede i 30 år ved Filsø og boede altid på Henne Kirkeby Kro. Her har michelinkokken Paul Cunningham i dag sammensat en frokostmenu inspireret af Johannes Larsen efterfulgt af en Filsø-gåtur med kultur- og naturguiden.

Selv har vi madpakke med og indtager den ved Filsø Ellipsen, som er en cirkulær udsigtsbro. Man får nærmest fornemmelsen af at gå på vandet, når man tager en rundtur på Ellipsen. Til foråret vil der også blive indviet en skolestue, parkeringsplads, picnicfaciliteter og toiletter på stedet.

Krondyr på nethinden

Efter madpakken går vi en tur på den 1,5 kilometer lange Dæmningsvej, som deler Filsø. Akkurat som på Ellipsen får man en fornemmelse af at gå på vandet, og man kommer helt tæt på naturen og fuglene.

Dagens sidste punkt er Petersholmtårnet i søens sydvestlige hjørne. Tårnet er det største og eneste af de fire udsigtstårne, der er handikapvenligt. Ikke nok med det – Petersholmtårnet har også en adresse: Kærgårdvej 10 A.

»Adressen er af hensyn til redningsfolkene. Hvis en besøgende får eksempelvis hjertestop, kan det ikke nytte noget bare at sige Filsø i telefonen«, forklarer Merete Vigen Hansen og peger over mod skovbrynet i sydøstlig retning:

»Se, se, græssende krondyr. Jeg vil skyde på, at der er 250-300 i flokken. Et fan-

TÅRNKIG. Ikke alene er der gode fuglekig fra udsigtstårnene som her Kirkebyvadtårnet, men også gode informative tavler, som gør besøgende klogere på fugle- og planteliv.

MADPAKKEKIG. En madpakke hører sig til i Filsø som her fra 'Strandvejen 82'-butikken i Henne med bl.a. lammechorizo, Fano-laks, røget mørbrad og hertil en Fano Vestkyst, som er en India Pale Ale.

HAVNEØRNEKIG. Natur- og kulturguiden Merete Vigen Hansen afsøger forgæves Filsø fra Langoddetårnet efter havørneparret, som hun har set flere gange.

FAKTA

Danmarks 10 største søer

Med genetableringen af Filsø på 915 hektarer blev den Danmarks sjette-største sø. De øvrige søer på top-10 er:

- Arresø, Sjælland
- Esrum Sø, Sjælland
- Stadil Fjord, Vestjylland
- Mossø, Østjylland
- Saltbæk Vig, Sjælland
- Tissø, Sjælland
- Furesø, Sjælland
- Skanderborg Sø, Østjylland
- Søndersø, Lolland

Kilde: Danmarks Statistik og Den Store Danske Encyklopædi.

tastisk syn, ikke? I 2016 viste en tælling, at der er 1.800 stykker kronvildt i området mellem Blåvand i syd og Nymindesø i nord«.

De majestætiske dyr er et imponerende syn i kikkert, men til fotografens store ærgrelse er de for langt væk til at forevige undtagen på nethinden. I det hele taget er der mange oplevelser ved Filsø, som brænder sig ind på nethinden, hvis ellers man åbner øjnene.

poul.husted@pol.dk